

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	11
1 INLEIDING	13
1.1 Archeologie, geschiedenis en een vrouwenklooster bij Hoorn	13
1.2 Archeologisch kader	16
1.3 Historisch kader	18
1.4 Probleemstelling	22
1.5 De bronnen	24
1.6 Indeling	24
2 HISTORIOGRAFIE EN BRONNEN	29
2.1 Inleiding	29
2.2 Stadschronieken uit de 16 ^{de} eeuw	29
2.3 Historiografie	30
2.3.1 Dokter Velius en dominee Centen	30
2.3.2 Pastoor Hampzink en rector Abbing	31
2.3.3 Professor Pijper en professor Gallée	32
2.3.4 De eerste archeologische waarnemingen	34
2.4 De historische bronnen	38
2.4.1 Inleiding	38
2.4.2 Twee statutenboeken	39
2.5 Besluit	47
3 HET MONASTIEKE LANDSCHAP	49
3.1 Inleiding	49
3.2 Het oude monastieke landschap	49
3.3 De Moderne Devotie	54
3.4 Zusterhuizen, conventen en kloosters	56
3.5 De religieuze gemeenschappen in West-Friesland	58
3.5.1 Zusters van het gemene leven	58

3.5.2	Tertiarissen	62
3.5.3	Grauwzusters of observante tertiarissen	65
3.5.4	Conversinnen van Augustinus	72
3.6	Mannenkloosters	74
3.7	De positie van klooster Bethlehem	76
4	VAN EEN KLEIN CONVENT TOT EEN ECHT KLOOSTER	79
4.1	Een kleine boerengemeenschap	79
4.1.1	Westerblokker	79
4.1.2	Ontginning	79
4.1.3	Bewoningsgeschiedenis in de 13 ^{de} en 14 ^{de} eeuw	82
4.2	In de stilte van de Bangert	85
4.2.1	De stichting	85
4.2.2	Biechtvader en zusters uit Friesland	89
4.2.3	Verandering van regel	90
4.2.4	Een dochterstichting	91
4.2.5	Kapel en kerkhof	96
4.2.6	Een kruisbroeder als biechtvader	97
4.3	De observantie van de kruisbroeders	100
4.4	Verkloosteren van Bethlehem	105
5	ONDER HET GEZAG VAN DE KRUISBROEDERS	109
5.1	Inleiding	109
5.2	De biechtvaders van Bethlehem	111
5.3	De zusters	118
5.3.1	Inleiding	118
5.3.2	Aanname en inkleding	119
5.3.3	Professie	119
5.3.4	De mater	122
5.3.5	De ondermater en procuratrix	125
5.3.6	De namen van de zusters	126
5.4	Het religieuze leven	126
5.4.1	Inleiding	126
5.4.2	De mis	126
5.4.3	De getijden	127
5.4.4	Memoriemissen	131
5.4.5	De maaltijd	133
5.4.6	Stilzwijgen en neigen	134
5.4.7	Vasten en aderlaten	134
5.4.8	Biecht en schuldkapittel	136
5.5	Visitatie	137
5.6	Besluit	138

6	HET ECONOMISCH LEVEN	141
6.1	Inleiding	141
6.2	Het grondbezit	142
6.2.1	Reconstructie van het grondbezit	142
6.2.2	Een klein of een groot klooster?	147
6.3	Inkomsten	153
6.3.1	Inleiding	153
6.3.2	Inkomsten uit huizen- en landbezit	154
6.3.3	Inkomsten uit handwerk	155
6.3.4	Renten	156
6.3.5	Medegaven	161
6.3.6	Kostgelden van proveniers	161
6.3.7	Begunstigingen	162
6.4	Economische tegenslagen	170
6.5	Besluit	172
7	DE KLOOSTERGEBOUWEN EN DE INRICHTING VAN HET KLOOSTERTERREIN	175
7.1	Inleiding	175
7.2	De opgraving van Bethlehem	176
7.3	De kloostergebouwen	179
7.3.1	Historische gegevens	179
7.3.2	Het kloostercomplex	182
7.4	Het zuidelijke kloosterterrein	192
7.4.1	Omgrachting met bruggen	192
7.4.2	Ommuring met poortgebouw	195
7.4.3	Bijgebouwen	197
7.4.4	Waterputten	199
7.4.5	Latrine	200
7.5	De begravenen op het kerkhof	201
7.5.1	Het grafitueel	201
7.5.2	Vrouwen en mannen	203
7.5.3	Paleopathologisch onderzoek	204
7.6	Bethlehem in perspectief	206
7.6.1	Het klooster	206
7.6.2	Het kloosterterrein	212
7.6.3	Naar klassiek model	214
7.7	De hand van de kruisbroeders	216
8	DE KLOOSTERBOEDEL	219
8.1	Inleiding	219
8.2	Keramiek, glas en metaal	221
8.2.1	De hoeveelheid en datering van de keramiek	221
8.2.2	Lokaal geproduceerd aardewerk	223

8.2.3	Geïmporteerde keramiek	225
8.2.4	Voorwerpen van metaal	225
8.2.5	Voorwerpen van glas	226
8.2.6	Voorwerpen van natuursteen	226
8.3	Gebruiksvoorwerpen	226
8.3.1	Koken en bakken	227
8.3.2	Voedselvoorbereiding	232
8.3.3	Tafel- en schenkgerei	235
8.3.4	Vorraad	248
8.3.5	Hygiëne en verzorging	252
8.3.6	Verwarming en verlichting	255
8.3.7	Religieus	256
8.3.8	Overig	257
8.4	Ingekraste merken op het aardewerk	261
8.4.1	Soorten merken	263
8.4.2	Betekenis	267
8.5	Functionele analyse	269
8.5.1	Het functionele spectrum	269
8.5.2	Het geconsumeerde voedsel	272
8.6	Een sober en eenvoudig leven	275
9	VOORWERPEN TER DEVOTIE	277
9.1	Inleiding	277
9.2	Beeldjes en reliëfs	278
9.2.1	De productie	278
9.2.2	De devotionalia van Bethlehem	280
9.2.3	Betekenis en toepassing	295
9.3	Pelgrimshoorn	298
9.4	Een mal voor feestkoeken	298
9.4.1	Moriskendansers	298
9.4.2	Marzipankuchen en Lebkuchen	301
9.4.3	Een kloostertraditie	303
9.5	Een oefening in devotie	306
10	NEERGANG EN EINDE VAN HET KLOOSTER	309
10.1	Inleiding	309
10.2	Een veranderde houding van de omgeving	309
10.3	De geuzen	315
10.4	In politiek vaarwater	322
10.5	Het wel en wee van de laatste zusters	328
10.6	De laatste zusters van Bethlehem	332
10.7	Besluit	337

11 HET HUIS BETHLEHEM	339
11.1 Inleiding	339
11.2 Het beheer van de voormalige kloostergoederen	339
11.3 De verhuur van Bethlehem tot 1698	341
11.4 Huis Bethlehem in de 17 ^{de} eeuw	346
11.5 De verkoop in 1698	350
11.6 Johannes Bruijn	353
11.7 De bewoners van huis Bethlehem	354
11.8 Huis Bethlehem in de 18 ^{de} en 19 ^{de} eeuw	356
11.8.1 Verbouwingen	356
11.8.2 De verbouwing van 1793	358
11.8.3 Het erf naast en achter het huis	360
11.9 De bewoners in de 19 ^{de} eeuw	362
11.10 Het huis van Balk	365
11.11 Besluit	367
12 SLOTBESCHOUWING	368
BIJLAGEN	382
Bijlage 1 Lijst van zusters van Bethlehem	382
Bijlage 2 Memorieboek en statutenboek van Bethlehem uit 1537	385
Bijlage 2.1 Kalender en memorieboek	385
Bijlage 2.2 Regel van Augustinus	397
Bijlage 2.3 Sermoen van Augustinus	401
Bijlage 2.4 Statutenboek	403
SUMMARY	452
ZUSAMMENFASSUNG	459
BRONNEN EN LITERATUUR	466
Gebruikte afkortingen	466
Geraadpleegde archieven	466
Gedrukte bronnen en inventarissen	467
Literatuur	468
AFBEELDINGSVERANTWOORDING	479
INDEX VAN GEOGRAFISCHE NAMEN EN PERSOONSNAMEN	480